

УДК 347.764 (440)

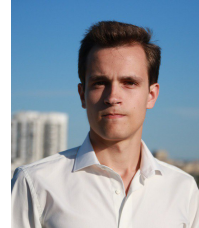
DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.16>

ПОНЯТТЯ ТА ПРОВОА ПРИРОДА ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЯДЕРНУ ШКОДУ

Марченко Микола Володимирович,

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті досліджено особливості правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, надано визначення поняттю договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду з огляду на його правову природу.

У статті продемонстровано комплексний підхід до аналізу всіх аспектів, що формують правову природу договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, що дає змогу краще зрозуміти сутність і напрями вдосконалення одного з основних механізмів захисту постраждалих осіб у випадку ядерних інцидентів і забезпечення виконання зобов'язань ядерних операторів. Результати дослідження мають важливе значення в контексті триваючої агресії Російської Федерації проти України, де ризики завдання ядерної шкоди зростають як через дефіцит і коливання енергії в енергосистемі, так і через погіршення умов експлуатації ядерних установок. Стаття охоплює особливості регулювання відповідної сфери правовідносин як міжнародними актами, так і національним законодавством України.

Методологія дослідження особливостей правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду ґрунтується на юридичному аналізі міжнародних і національних правових актів, порівняльно-правовому аналізі різних систем страхування ядерних ризиків. Особлива увага приділяється фінансовим аспектам страхування, поточній динаміці витрат на страхування в Україні та моделі забезпечення виплат в разі настання страхового випадку.

Основні висновки дослідження підкреслюють ефективність договору страхування як інструменту управління ризиками у ядерній сфері, водночас наголошується на необхідності подальшого вдосконалення національних механізмів, у тому числі регулювання порядку і правил укладення договорів страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, регламентації типового договору в умовах триваючої агресії Російської Федерації та імплементації міжнародних норм.

Ключові слова: договір страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, ядерна шкода, договір страхування, ядерний інцидент.

Marchenko Mykola. The concept and legal nature of a civil liability insurance contract for nuclear damage

The article examines the peculiarities of the legal nature of a civil nuclear liability insurance contract and provides a definition of the concept of a civil nuclear liability insurance contract based on its legal nature.

The article demonstrates a thorough and comprehensive approach to the analysis of all aspects that form the legal nature of a nuclear civil liability insurance contract, which allows for a better understanding of the essence and areas for improving one of the main mechanisms for protecting victims in the event of nuclear incidents and ensuring the fulfilment of obligations of nuclear operators. The results of the study are important in the context of the ongoing aggression of the Russian Federation against Ukraine, where the risks of nuclear damage are increasing due to both energy shortages and fluctuations in the power system and deteriorating operating conditions of nuclear facilities. The article covers both international regulation, in particular the Vienna Convention, and national legislation of Ukraine, as well as legislation of some other countries.

The research methodology is based on legal analysis of international and national legal acts, comparative legal analysis of different nuclear risk insurance systems. Particular attention is paid to the financial aspects of insurance, the current dynamics of insurance costs in Ukraine and the model of ensuring payments in the event of an insured event.

The main conclusions of the study emphasise the effectiveness of the insurance contract as a risk management tool in the nuclear sphere, while emphasising the need for further improvement of national mechanisms, including regulation of the procedure and rules for concluding civil nuclear liability insurance contracts, regulation of the model contract – in the context of the ongoing aggression of the Russian Federation, and implementation of international standards.

Key words: *contract of civil liability insurance for nuclear damage, nuclear damage, insurance contract, nuclear incident.*

Ядерні ризики вважаються однією з основних загроз у сучасному світі. Ядерна шкода відрізняється великим масштабом, реальною загрозою життю та здоров'ю великої кількості людей, латентністю за спроб виявлення й доведення розмірів шкоди та причинно-наслідкових зв'язків, її транскордонним характером. Такі катастрофи, як Чорнобильська або аварія на Фукусімі демонструють, що питання залишається актуальним у сучасному світі. Це питання є особливо актуальним для України – як держави, основу енергетичної системи якої становить саме генерація АЕС, в умовах триваючої агресії Російської Федерації.

Дослідженням договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду займалися такі вітчизняні вчені: Крупка Ю. М., Матвеєнко Т. Є., Балюк Г. І., Пацурія Н. Б., Міщук В. В., окремі питання також були розглянуті в працях Бурлаки І. В., Терещенко Т. Є., Гетманець О. П., Шуміли О. М. та інших. Проте проблематика правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду ще не була досліджена комплексно й багато суміжних питань потребують додаткового вивчення.

Метою статті є визначення сутності й особливостей правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, його особливостей у міжнародному та національному праві, а також оцінка відповідності наявних правових механізмів сучасним викликам у сфері ядерної енергетики України.

Страхування ризиків є найдієвішим механізмом забезпечення компенсації шкоди постраждалим від ядерного інциденту особам. Саме цей механізм гарантує, що, незважаючи на масштаби можливого ядерного інциденту, платоспроможність оператора, транскордон-

ний характер катастрофи, ядерну шкоду буде відшкодовано в обумовлених законодавством розмірах. В Україні обсяги страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки демонстрували зростання протягом декількох років, що засвідчує ефективність і популярність такого механізму на практиці [1, с. 1177]. Відповідно до інформації, наданої в Доповіді про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні у 2022 р., унаслідок обстрілів і пошкодження основних і резервних ліній електропередач із серпня по грудень 2022 року ВП ЗАЕС п'ять разів повністю втрачала зовнішнє електропостачання, охолодження ядерного палива забезпечувалося завдяки роботі резервних систем (дизель-генераторів), що свідчить про високі ризики настання аварійних ситуацій і завдання ядерної шкоди [2, с. 22].

Вважаємо за потрібне розпочати наше дослідження з аналізу поняття договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду. Однак перш ніж виводити поняття договору, що є предметом дослідження, потрібно взяти до уваги визначення загальних правовідносин зі страхування, що нам пропонує законодавець: страхування – це правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб (страховий захист) у разі страхування ризиків, пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування, за кошти фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від роз-

міщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством. Зі свого боку, страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, законодавець визначає як спеціальний вид страхування [3].

Нормативні акти не містять визначення поняття договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду. Для формулювання такого поняття пропонуємо проаналізувати особливості юридичної природи такого договору.

Перша ознака договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, яка потребує нашої уваги, це його специфічний суб'єктний склад.

Страховиком у договорі страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду виступає страхова компанія, що є членом ядерного страхового пулу – об'єднання страхових компаній, що отримали ліцензію на проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, яке було утворено на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 953 від 23 червня 2003 року на виконання положень Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року.

Потреба у створенні ядерного пулу обумовлюється великими ризиками, що притаманні ядерній шкоді, а основним завданням національного ядерного пулу є організація та координація страхування і перестрахування ризиків, що виникають під час експлуатації українських ядерних установок, транспортування територією України ядерних матеріалів, а також перестрахування ризиків іноземних операторів ядерних установок.

Майже в усіх країнах, що здійснюють ядерне страхування, діє один страховий пул (але, наприклад, у США є два пули, створені в 1956 році). Така тенденція, що пов'язана з існуванням єдиного національного пулу, пояснюється необхідністю сконцентрувати великі страхові резерви, швидко мобілізувати максимально можливі кошти в разі ядерного інциденту та забезпечити безпеку перестрахування [4, с. 77]. Крім національних пулів, у деяких юрисдикціях страхуванням і перестрахуванням також займаються інші профільні

організації – асоціації взаємного страхування. У США це Nuclear Electric Insurance Limited, у Європі – Європейська асоціація взаємного страхування ядерних установок EMANI [5, с. 159].

Страхувальником у договорі страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду виступає «оператор», що, відповідно до Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року, означає особу, призначену або визнану державою, що відповідає за ядерну установку як оператор цієї установки [6].

Другою важливою ознакою договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду є специфічний страховий випадок, що обумовлює спричинення специфічного виду шкоди. Так, за міжнародним правом, ядерна шкода – це смерть, будь-яке тілесне ушкодження, або будь-яка втрата майна, або будь-яка шкода майну, що виникає або є результатом радіоактивних властивостей або комбінації радіоактивних властивостей з токсичними, вибуховими або іншими небезпечними властивостями ядерного палива, або радіоактивних продуктів, або відходів на ядерній установці, або ядерного матеріалу, який надходить із ядерної установки, виробляється в ній або спрямовується на ядерну установку [6]. Адаптоване до українського законодавства визначення ядерної шкоди міститься в Законі України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», де зазначено, що ядерна шкода – це втрата життя, будь-які ушкодження, завдані здоров'ю людини, або будь-яка втрата майна, або шкода, заподіяна майну, або будь-яка інша втрата чи шкода, що є результатом небезпечних властивостей ядерного матеріалу на ядерній установці або ядерного матеріалу, який надходить з ядерної установки чи надсилається до неї, крім шкоди, заподіяної самій установці або транспортному засобу, яким здійснювалося перевезення [7].

Третьою важливою ознакою договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду вважаємо абсолютний характер відповідальності, що покладається на оператора відповідно до положень Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року та обумовлює укладення договору стра-

хування. Питання відшкодування шкоди без вини (або, як ще кажуть, незалежно від вини) досліджувалося Бурлакою І. В., де автор трактує абсолютну відповідальність як таку, що означає, що винуватець зобов'язаний відшкодувати шкоду незалежно від того, чи була можливість її уникнути навіть за найвищого рівня обачності. При цьому непереборна сила не звільняє від цієї форми відповідальності. Для виникнення зобов'язань такого типу достатньо наявності так званого усіченого складу правопорушення. Для абсолютної відповідальності склад зобов'язань містить позитивні умови – наявність шкоди, причинний зв'язок, а також негативні умови – відсутність протиправності, певний ступінь вини потерпілого. Вина потерпілого (у певному ступені) може бути підставою для повного або часткового звільнення винного від обов'язку відшкодувати завдану шкоду навіть у випадках, коли відповідальність винного є абсолютною. Під виною потерпілого розуміється невживання потерпілим усіх розумних заходів, спрямованих на уникнення шкоди. Вина потерпілого може бути трьох ступенів: умисел, груба недбалість і легка недбалість. Умисел потерпілого має місце тоді, коли потерпілий бажав або свідомо допускав настання шкоди, заподіяної йому правопорушником. Груба недбалість потерпілого має місце тоді, коли потерпілий через свою легковажність не вживає звичайних, елементарних заходів для запобігання заподіяння шкоди, яких мав би вжити кожен на його місці. Під легкою недбалістю слід розуміти невжиття потерпілим спеціальних, більш комплексних заходів для запобігання заподіяння шкоди не кожній пересічній людині, а більш уважним і обережним учасником цивільних відносин [8, с. 9–10]. Закон встановлює можливість звільнення оператора від обов'язку відшкодування шкоди за рішенням суду в разі, якщо оператор доведе, що ядерна шкода виникла повністю або частково внаслідок грубої недбалості особи, якій заподіяна шкода, або внаслідок дії чи бездіяльності такої особи з наміром заподіяти шкоду [8].

Четвертою важливою ознакою, що визначає юридичну природу договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, є його обов'язковий харак-

тер. Так, Цивільний кодекс України прямо встановлює таку класифікацію, зазначаючи, що законом може бути встановлено обов'язок фізичної або юридичної особи укласти договір страхування (обов'язкове страхування) [9]. Оператор зобов'язаний мати фінансове забезпечення для покриття його відповідальності за ядерну шкоду з моменту звернення за отриманням чи продовженням дії ліцензії на експлуатацію ядерної установки. Фінансове забезпечення цивільної відповідальності за ядерну шкоду здійснюється оператором шляхом страхування відповідальності за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, або отримання інших видів фінансового забезпечення, передбачених законами України. Страхування відповідальності за ядерну шкоду, яку може бути заподіяно внаслідок ядерного інциденту, є обов'язковим у частині, не покритій іншими видами фінансового забезпечення [10].

П'ятою складовою договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, що є вельми значущою для його суті, є обмеження розміру відповідальності оператора. Законом встановлені чіткі обмеження суми відшкодування залежно від об'єкта, якому завдано шкоду. Так, відповідальність оператора за ядерну шкоду обмежується сумою, еквівалентною 150 мільйонам (для дослідницьких реакторів еквівалентною 5 мільйонам) спеціальних прав запозичення в національній валюті за кожний ядерний інцидент. Відповідальність оператора за заподіяння смерті обмежується сумою, що дорівнює 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлених на момент винесення судового рішення (укладення договору про відшкодування ядерної шкоди), за кожного померлого. Відповідальність оператора перед кожним потерпілим за шкоду, заподіяну здоров'ю, обмежується сумою, що дорівнює 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлених на момент винесення судового рішення (укладення договору про відшкодування ядерної шкоди), але не більше ніж розмір фактично заподіяної шкоди. Відповідальність оператора перед особою за шкоду, заподіяну її майну, обмежується сумою, що дорівнює 5000 неоподаткову-

ваних мінімумів доходів громадян, встановлених на момент винесення судового рішення (укладення договору про відшкодування ядерної шкоди), але не більше ніж розмір фактично заподіяної шкоди. При цьому судові витрати не враховуються та підлягають виплаті в повному обсязі додатково до будь-якої суми відшкодування, встановленої судом [10].

У науковій спільноті були озвучені пропозиції змінити порядок розрахунків і відійти від неоподаткованого мінімуму доходів громадян для визначення розміру страхового відшкодування на користь фактичної вартості компенсації наслідків, а у випадку смерті – на основі статичної суми. Не можна не погодитися також із зауваженням, що критерії відповідальності є неповними. Не враховано такі види ядерної шкоди, які також мали б підлягати відшкодуванню: загибель організмів, що використовуються в господарських цілях; загибель рідкісних тварин або тварин, що перебувають на межі зникнення; негативний вплив на інфраструктуру; забруднення ґрунту; вплив на ресурси навколишнього середовища; негативні зміни природних умов; витрати на переселення; витрати на негативні наслідки та їх усунення [11, с. 105].

Шостою ознакою договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду є високий ступінь його регламентації. Так, Віденською конвенцією про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року встановлено мінімальний розмір відповідальності оператора, що знаходить своє відображення і в законодавстві України. Ба більше, законодавець зазначає, що порядок та умови фінансового забезпечення для покриття відповідальності оператора за ядерну шкоду встановлюються Кабінетом Міністрів України [10]. Кабінет Міністрів України, зі свого боку, регламентував усі основні умови договору постановою № 953 від 23 червня 2003 року: розмір страхової суми, порядок розрахування страхових тарифів, порядок внесення страхових платежів, порядок укладання договору, права й обов'язки сторін договору, умови виплати страхового відшкодування. До того як додатком до постанови був Типовий договір обов'язкового страхування цивільної відповідальності

за ядерну шкоду, застосування якого визнавалось Кабінетом Міністрів України обов'язковим [12]. Зазначена постанова, що регулювала нюанси укладення договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, втратила чинність 29 березня 2024 року на підставі іншої постанови Кабінету Міністрів України – № 344. Залишається відкритим питання, як будуть укладатися договори страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду в майбутньому, адже контролюючий орган не надав інструкцій чи правил, які б регламентували процедуру і зміст цього договору після втрати чинності базової постанови.

Нарешті, останнім важливим елементом правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду є страхові інтереси, що підлягають захисту і разі страхування, та винятки щодо шкоди, яка не підлягає відшкодуванню. Тут слід звернути увагу на певну колізію: так, згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення», відшкодуванню підлягає ядерна шкода. Водночас пунктом 10 Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 953 від 23 червня 2003 року, було зазначено, що за договорами обов'язкового страхування не відшкодовуються збитки, пов'язані з відшкодуванням моральної шкоди, упущеною вигодою, негативними наслідками від генетичних змін, а також пов'язані із шкодою, заподіяною майну страхувальника, яке належить йому на праві власності чи яким він володіє на праві господарського відання, оперативного управління, за договором зберігання, доручення тощо. Це також було прямо прописано в умовах типового договору, що додавався до вищезазначених Порядку та правил. У зв'язку з втратою чинності постанови, можливо, ця колізія втратить свою актуальність, проте, найімовірніше, договори будуть і в подальшому укладатися за типовим зразком. Якщо дослідити роботи науковців з питання виключення збитків, пов'язаних із негативними наслідками від генетичних змін, з тих, що підлягають від-

шкодуванню, то, на думку вчених, така позиція, з одного боку, може здаватися негуманною, а з іншого – цілком аргументованою, адже надто складно простежити причинно-наслідковий зв'язок між негативними генетичними змінами та ядерним інцидентом, що був спричинений оператором ядерної установки [11, с. 105].

Отже, характерними особливостями правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду є: особливий суб'єктний склад (страховик, що є членом ядерного страхового пулу та має ліцензію на такий вид страхування, і оператор); специфічний страховий випадок, спричинений ядерною установкою, і особливий вид шкоди (ядерна шкода); абсолютний характер відповідальності оператора (не беручи до уваги ступінь його вини); обов'язковий характер договору (для оператора); обмеження розміру відповідальності оператора (залежно від об'єкта, якому завдано шкоду); диспозитивний характер договору (типовий договір, затверджений регулятором); наявність винятків щодо збитків, що підлягають відшкодуванню за договором (моральна шкода, упущена вигода, негативні наслідки генетичних змін, шкода, заподіяна майну страхувальника).

Важливо також зазначити позиції дослідників щодо елементів правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду. Зокрема, Матвеєнко Т. Є. наводить такі ознаки: 1) спеціальний суб'єктний склад; 2) обмеження розміру страхових сум і страхових виплат; 3) специфіка захисту порушених майнових та особистих немайнових прав [13, с. 11]. Вважаємо, що така класифікація ознак є достатньо інформативною і передає сутність договору. Проте в цьому дослідженні зроблено спробу конкретизувати елементи правової природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду.

Цікавою є також позиція Кондрат І. Ю. та Мисько Ю. М., які виділили такі важливі засади договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду: відповідальності операторів – оператори атомних електростанцій несуть відповідальність за всі збитки, завдані ядерним інцидентом, незалежно від вини; транскордонне

громадянство – аварія на атомній електростанції стосується не лише країни, на території якої вона розташована, а й сусідніх держав, тому національні закони доповнюються міжнародними конвенціями, необхідними для захисту від транскордонних наслідків таких катастроф; обмежена відповідальність – концепція обмеженої цивільної відповідальності включена до міжнародних конвенцій, на основі яких сформульовано національне законодавство, яке встановлює максимальну межу для операторів атомних електростанцій, після якої держава бере на себе відповідальність [5, с. 159]. Зауваження про транскордонний характер ядерної шкоди та міжнародний елемент у регулюванні відповідних відносин є дійсно важливим і, хоча може не бути очевидним на стадії теоретичного дослідження, найімовірніше, проявить себе в разі практичного застосування, ускладнивши і без того не просту процедуру відшкодування шкоди.

На цьому етапі поняття договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду може бути сформульоване таким чином: це обов'язковий договір, що укладається між оператором ядерної установки та страховою компанією, що є членом страхового пулу, для забезпечення фінансового покриття у визначених законом розмірах у випадку настання ядерного інциденту й заподіяння ядерної шкоди третім особам.

Ядерна енергія є дешевою та чистою з екологічного погляду порівняно з іншими традиційними джерелами. Вона також може вироблятися у значних обсягах і не залежить від погодних умов, як інші альтернативні джерела енергії. На фоні терористичних атак Російської Федерації на критичну інфраструктуру України ризики створення ядерного інциденту зростають, причому не обов'язково здійснюватиметься прямий вплив на АЕС унаслідок, наприклад, ракетно-дронового удару по об'єкту, аварійна ситуація може скластися внаслідок дефіциту чи перепадів енергії, що потрібні для безпечного функціонування АЕС. Як відомо, за міжнародною практикою, воєнні ризики не підлягають відшкодуванню за договорами страхування відповідальності за ядерну шкоду, проте що слід вважати саме воєнними,

а не техногенними причинами ядерного інциденту? Нарешті, активна експлуатація усіх доступних ядерних блоків, скорочені терміни їхнього обслуговування й ремонту в умовах дефіциту електроенергії в енергосистемі підвищують ризики настання аварійних ситуацій самі по собі. У таких умовах обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду є одним із дієвих інструментів відшкодування збитків за умови настання

ядерного інциденту. Україна здійснює ядерне страхування відповідно до ратифікованих міжнародних угод та їхніх принципів, що знайшли відображення в чинному законодавстві України. Проте порядок і процедури укладання договорів страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, так само як і регламентація типового договору, потребують уваги регулятора та їхнього оновлення з урахуванням усіх викликів сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Терещенко Т. Є., Самокиш М. О. Страхування цивільно-правової відповідальності та чинники його розвитку в Україні. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 19. С. 1175–1181.
2. Доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні у 2022 році. Київ : ДНТЦ ЯРБ, 2023. 88 с.
3. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20/ed20240620#Text> (дата звернення 10.09.2024).
4. Гетманець О. П., Шуміла О. М. Правове регулювання страхової діяльності : навчальний посібник. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 400 с.
5. Кондрат І. Ю., Мисько Ю. М. Страхування ядерних ризиків у контексті російсько-української війни. Наука і техніка сьогодні. 2022. Вип. 13. С. 155–167.
6. Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 21 травня 1963 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu63k05u?an=37557> (дата звернення 10.09.2024).
7. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80/ed20240101#Text> (дата звернення 10.09.2024).
8. Бурлака І. В. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини : автореферат. Харків, 2015. 24 с.
9. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20240903#Text> (дата звернення 10.09.2024).
10. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення : Закон України від 13 грудня 2001 року № 2893-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14/ed20240101#Text> (дата звернення 10.09.2024).
11. Пацурія Н. Б., Заклівенець М. О. До питання страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 9. С. 103–107.
12. Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду : постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 2003 року № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2003-%D0%BF/ed20240402#Text> (дата звернення 10.09.2024).
13. Матвеєнко Т. Є. Страхування як спосіб забезпечення відшкодування ядерної шкоди : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 196 с.